

Sociálne poradenstvo obetiam stalkingu

Social counseling provided victims of the stalking

Andrej MÁTEL

Abstrakt

Od 1. septembra 2011 sa Slovensko pridalo ku krajinám, kde je nebezpečné prenasledovanie (stalking) kriminalizované a klasifikované ako trestný čin. Kriminalizácia stalkingu môže byť účinnou ochranou obetí len vtedy, ak budú tieto dostatočne informované a oboznamované s možnosťami komplexnej pomoci. Sociálne poradenstvo poskytované kompetentnými sociálnymi pracovníkmi a sociálnymi poradcami je integrálnou a dôležitou súčasťou tejto pomoci. Prioritami v základnom i špecializovanom sociálnom poradenstve sú ochrana a bezpečie obete, ktoré je možné dosiahnuť dôsledným posúdením rizík, voľbou stratégie „nulovej tolerancie“, podaním trestného oznámenia, zostavením krízového plánu, či mediáciou. Sociálni poradcovia by mali klientom sprostredkovať základné informácie o stalkingu, vrátane jeho charakteristických znakov, formách, dynamike a rozličnej typológii stalkero. Cieľom komplexnej sociálnej pomoci a poradenstva obetiam nebezpečného prenasledovania je nielen zastavenie útokov stalkera, ale aj celkové posilnenie klientky a nadobudnutie vnútornej istoty bezpečia.

Kľúčové slova

Domáce násilie, poradenstvo, stalking, nebezpečné prenasledovanie.

Slovenská legislatíva v rámci novelizácie trestného zákona vsupsumovala od 1. septembra 2011 nový trestný čin, ktorým je *nebezpečné prenasledovanie*, známe v anglickom jazyku ako *stalking*. Zmena právnej úpravy smerom k väčšej ochrane obetí stalkingu je výzvou pre všetky pomáhajúce profesie smerom ku komplexnej pomoci týmto obetiam. V sociálnej práci je integrálnou súčasťou systému komplexnej pomoci najmä kompetentné sociálne poradenstvo.

Kriminalizovanie stalkingu

Novela slovenského trestného zákona – čiže zákon č. 262/2011 Z. z. – priniesla niekoľko právnych zmien, ktorých úlohou je zvýšiť ochranu a bezpečie občanov v súkromnom obydľi (por. § 194a zákona č. 300/2005 Z. z. v z. n. p.), ako aj ochranu pred závažným javom, ktorým je stalking. Paragrafové znenie nebezpečného prenasledovania znie nasledovne (§ 360a zákona č. 300/2005 Z. z. v z. n. p.):

(1) Kto iného dlhodobo prenasleduje takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu o jeho život alebo zdravie, život alebo zdravie jemu blízkej osoby alebo podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu jeho života, tým, že

- a) sa vyhráža ublížením na zdraví alebo inou ujmom jemu alebo jemu blízkej osobe,
- b) vyhľadáva jeho osobnú blízkosť alebo ho sleduje,

c) ho kontaktuje prostredníctvom tretej osoby alebo elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak proti jeho vôli,

d) zneužije jeho osobné údaje na účel získania osobného alebo iného kontaktu, alebo

e) ho inak obmedzuje v jeho obvyklom spôsobe života, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

(2) Odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) na chránenej osobe,

b) závažnejším spôsobom konania,

c) z osobitného motívu, alebo

d) verejne.

Slovensko sa touto právnou úpravou pridalo ku krajinám, ktoré kriminalizujú stalking vo všeobecnej rovine, ako aj špecificky vzhľadom na „domáce násilie“. Prvý zákon proti prenasledovaniu (*anti-stalking act*) je známy v americkom štáte Kalifornia v roku 1990. Pioniersku prácu v legislatívnych zmenách smerom k zákonu proti prenasledovaniu prinieslo z európskych krajín Rakúsko, kde takýto zákon vstúpil do platnosti 1. júla 2006 ako súčasť trestného zákona. Rozhodujúcu úlohu pri jeho iniciovaní zohrávali ženské mimovládne organizácie, ktoré sa v rámci boja proti domácejmu násiliu zamerali aj na fenomén stalkingu v spolupráci s Inštitútom pre sociológiu zákona a kriminológiu vo Viedni. V novembri 2003 sa v Rakúsku organizovala medzinárodná konferencia zameraná na stalking a pracovné skupiny sa postupne usilovali o vytvorenie štandardov pre poradenstvo obetiam stalkingu (por. Michalek, 2008, s. 87 - 88). Rakúsky vzor nasledovala Česká republika. Po upriamení pozornosti na daný jav odborníkmi (najmä Ľudmila Čírtková) a organizáciami pomáhajúcimi obetiam domáceho násilia (napr. Bílý kruh bezpečí), bol do nového českého trestného zákona (Zákona č. 40/2009 Sb. s platnosťou od 1. 1. 2010) vsupsumovaný aj trestný čin *nebezpečné prenasledovanie* (§ 354). Tuňá treba konštatovať, že slovenskí zákonodarcovia v § 360a trestného zákona takmer kopírovali český zákon. Problémom však je, že zmene zákona nepredchádzala takmer žiadna odborná ani verejná diskusia. Stalking preto naďalej zostáva pomerne neznámym javom pre verejnosť, ale aj viacerých odborníkov z pomáhajúcich profesií. Kriminalizácia nebezpečného prenasledovania môže byť účinnou ochranou obetí len vtedy, ak budú tieto dostatočne informované a oboznamované s možnosťami komplexnej (teda nielen právnej) pomoci. Legislatívna zmena musí byť sprevádzaná vzdelávaním pracovníkov pomáhajúcich profesií, ktorí budú schopní poskytovať kompletné poradenstvo obetiam stalkingu. Sociálni pracovníci môžu v tomto procese zohrávať dôležitú úlohu pri poskytovaní základného a špecializovaného sociálneho poradenstva.

Základná charakteristika stalkingu

Vzhľadom na etymológiu, výraz „stalking“ pochádza z anglického slovesa *stalk* – stopovať, sledovať, zakrádať sa. Podľa Čírtkovej (2007, s. 116 - 117) označoval pôvodne v reči lovcov stopovanie lovnej zveri až k jej uštvaniu, približovanie sa k nej s cieľom uloviť ju. V kriminologickom zmysle je stalking definovaný ako úmyselné prenasledovanie a obťažovanie inej osoby, ktoré znižuje kvalitu jej života a ohrozuje jej bezpečnosť. Podstatou tejto agresie je systematické a excesívne obťažovanie a prenasledovanie určitej osoby nevyžiadanými prejavmi záujmu či pozornosti.

Obetou stalkingu sa môže stať ktokoľvek nezávisle na veku, pohlaví, sociálnom statuse, kultúrnom zázemí, vzhľade, či sexuálnej orientácii (Čírtková, 2008b, s. 82). Podľa typu vzťahu prenasledovateľa („stalkera“) a obete, môžeme rozlišovať dve základné podoby:

- Nebezpečné prenasledovanie *bývalej partnerky/a (ex-partner stalking)*, ktoré predpokladá reálny vzťah v minulosti medzi stalkerom a obetou, ktorý bol formálne ukončený (napr. manželky, manžela po rozvoze, či druha, družky po rozchode). Zvyčajne sa jedná o tzv. *ofenzívny stalking*, ktorým pokračuje domáce násilie, keď agresor nemá fyzickú možnosť napadnúť obeť v ich spoločnej domácnosti. V snahe o obnovenie kontroly a moci nad obetou sa snaží o pokračovanie vo vzťahu práve formou prenasledovania. Od neho sa rozlišuje *defenzívny stalking*, ktorému nepredchádza žiadne domáce násilie. Tento je motivovaný obsesívnou, úpornou snahou o obnovu vzťahu demonštrovanú vyhľadávaním kontaktu s bývalým partnerom (Čírtková, 2008b, s. 47 - 48).
- Nebezpečné prenasledovanie osoby bez reálneho recipročného vzťahu. Sem môže patriť prenasledovanie *verejne známych osôb* (filmových, televíznych hviezd, speváčok, politikov a iných prominentov); ďalej osoby, ku ktorej má stalker *platonický vzťah* (môže ísť o kolegyňu, spolužiaka, susedku a pod.), alebo osoby, ku ktorej prechováva *nenávisť* (napr. učiteľ, kolegyňa, nadriadený, ale aj celá firma a pod.). V takýchto prípadoch stalker môže zostávať pre obeť do istej miery v utajení.

Vzhľadom na miesta, kde k stalkingu dochádza, môže ísť o prenasledovanie v alebo pred vlastným domom obete, na pracovisku, verejnom podujatí, na ulici alebo všade, kde sa obeť nachádza. Nevyžiadaný kontakt môže stalker nadväzovať rôznymi spôsobmi:

- prostredníctvom telekomunikačných technológií (telefón – časté volania, nočné telefonáty, odkazy na záznamníkoch, SMS; internet cez e-maily, skype, chat, sociálne siete), ak sa jedná o stalking v kybernetickom priestore internetu, môžeme hovoriť aj o *kyberstalkingu* (tento pojem použil v roku 1999 Deirmenjian);

- prostredníctvom tretej osoby (utváraním kontaktu prostredníctvom priateľov a príbuzných obete);
- osobitými spôsobmi komunikácie (písaním listov, posielaním balíčkov, zanechávaním správ cez lístočky pred dvermi, v kancelárii a pod.);
- osobne priamym kontaktom, čo je u stalkingu najmenej časté, najmä v raných fázach.

Aby sme mohli hovoriť o stalkingu ako *nebezpečnom* prenasledovaní, musí mať tento jav nasledovné charakteristické znaky:

- kontaktovanie je *proti vôli* dotknutej osoby – v prípadoch ex-partner stalkingu agresor nerešpektuje ukončenie vzťahu. Stalker nerešpektuje žiadnu zápornú odpoveď svojej obete. Nezriedka sa stáva, že akákoľvek odpoveď posilňuje stalkera a vedie k zintenzívneniu jej kontaktovania;
- ide o *porušovanie súkromnej sféry* dotknutej osoby – napr. formou neoprávneného získavania, zhromažďovania a zneužívania osobných údajov;
- *dlhodobosť* a postupné *eskalovanie* – pri jednorazových vyhrážkach ešte nemožno hovoriť o stalkingu, prenasledovanie musí byť opakované. Podľa americkej výskumnej štúdie Tjadena a Thoennesa (1998) trvá prenasledovanie v priemere 1,8 roka a ak je páchatelom bývalý partner/ka, narastá priemerná doba prenasledovania na 2,2 roka (In Marvánová-Vargová et al., 2008, s. 54);
- nebezpečné signály, ktoré možno chápať aj ako *avizovanie zločinu* – obeť má obavu o svoj život, zdravie a integritu, resp. život alebo zdravie jemu blízkej osoby (napr. dieťaťa, partnera, rodiča a pod.), dôsledkom *vyhrážania* sa stalkerom, napr. „Ty mi neutečieš! Rozbijem ti hlavu! Ak ťa nebudem mať ja, tak ani nik iný! Zomrieme spoločne! Ak nebudeš so mnou, zabijem deti!“

Stalking má mnohé negatívne dôsledky pre obeť, ktoré môžeme zhrnúť ako zhoršenie kvality jej života v rozličných oblastiach:

- *Psychické dôsledky* – stalking predstavuje najmä psychický teror na dotknutej osobe. Väčšina obetí trpí vážnymi poruchami spánku, úzkostnými stavmi, pocitmi vnútorného nepokoja, akútnymi reakciami na stres, zvýšenou ostražitosťou a pocitmi odcudzenia. V mnohých prípadoch dlhodobého stalkingu bola diagnostikovaná psycho-traumatická stresová porucha (PTSD). V nemálo prípadoch sa vyskytujú u obetí aj suicidálne sklony, keď obeť vníma samovraždu ako jediný spôsob riešenia úniku od prenasledovateľa.

- *Sociálne a ekonomické dôsledky* – pre obeť stalkingu je nesmierne zložité udržať si bežný životný štýl. Dôsledkom strachu sa preto snažia zmeniť svoje stereotypy a životné návyky, nezriedka aj zamestnanie (pracovnou neschopnosťou alebo dobrovoľným ukončením pracovného pomeru), sociálne vzťahy a miesto svojho pobytu. Obete okrem toho môžu zažívať problémy v sociálnom prostredí, všeobecnú nedôveru voči ľuďom a pod.
- *Fyzické dôsledky* – stalker môže ničiť majetok svojej obete (napr. striekaním odkazov na fasádu jej domu, prepichovaním pneumatík auta, úmyselným poškrabávaním laku), ubližovať jej domácim zvieratám. Prenasledovanie môže stalker zmeniť na fyzický atak na obeť rozličnými formami (napr. priskočí k nej na ulici, počká ju pred domom). V tragických prípadoch fyzická agresia vyúsťuje do vražedného konania. Douglas a Dutton vo svojej výskumnej správe (2001) porovnávali výsledky 22 štúdií, kde zistili, že fyzickým násilím sa vyhrožďa v priemere 50 % stalkerov a 30 – 40% páchatel'ov sa fyzického násillia voči obeti skutočne dopustí (In Marvánová-Vargová et al., 2008, s. 53). Vyhrážanie násilím by sa preto nikdy nemalo brať na ľahkú váhu.

Dôležitým poznatkom z oblasti stalkingu je poznanie typológie stalkerov. Čírtková (2007, s. 119 - 120) uvádza nasledovnú typológiu pochádzajúcu zo štúdie Mullena et al. (1999):

1. *Odmietnutý prenasledovateľ* (rejected stalker) – ide o osobu, ktorá sa dopúšťa prenasledovania dôsledkom rozčarovania a roztrpčenia z ukončeného vzťahu. Môže ísť o vzťah intímny, rodinný, pracovný, obchodný, ale aj terapeutický. Stalking je u týchto páchatel'ov kompletne alebo aspoň z časti náhradou za ukončený vzťah. Intrusívne správanie je dôsledkom túžby prenasledovateľa obnoviť vzťah alebo je odplatou za odmietnutie.
2. *Hľadač intimity* (intimacy seeker) – tento typ túži po vzťahu s osobou, ktorá ho zaujala a o ktorej predpokladá, že bude jeho city opätovať. Voči negatívnym reakciám obete je agresor rezistentný, odmieta im uveriť. Stalking je udržiavaný produkovaním fantázie o kontakte s obeťou, pričom nemusí ísť nevyhnutne o sexuálny kontakt. V správaní takýchto stalkerov dominuje túžba po akceptácii uctievanou osobou. Prenasledovatelia tohto typu mávajú zvyčajne prázdny, nenaplnený život.
3. *Nekompetentný nápadník* (incompetent suitor) – podobne ako hľadač intimity usiluje o vzťah, ale v tomto prípade výslovne sexuálneho charakteru alebo rande. V tejto skupine sú často sociálne a interpersonálne málo spôsobilí jedinci. Vďaka svojej nešikovnosti zažívajú odmietnutie a po opakovanom odmietaní si zvolia iný terč záujmu.

4. *Zlostný prenasledovateľ* (resentful stalker) – úporne prenasleduje obeť kvôli skutočnému alebo domnelému zraneniu, ujme, ktorú mu obeť spôsobila. Súčasťou prenasledovania bývajú vyhrážky a zastrašovanie. Stalker tohto typu sa sami cítia byť obeťou a sú presvedčení, že sú v práve. Obťažovanie im prináša satisfakciu. Ide im o moc a kontrolu nad obeťou.
5. *Predátorský prenasledovateľ* (predatory stalker) – jeho cieľom je útočné, agresívne správanie, často sexuálneho charakteru. Stalker systematicky zbiera informácie o obeti, fantazíruje o útoku, často sa dopúšťa aj voyeristických aktivít. Prenasledovanie prebieha v počiatočných fázach skryto, pretože prenasledovateľ nechce vystrašiť obeť pred finálnym útokom. Do tejto skupiny patria aj páchatelia sexuálnych trestných činov.

Osobité špecifiká ex-partner stalkingu

Domáce násilie je podľa Mátele dlhodobé zneužívanie moci, ktoré sa odohráva v rámci rodinných, či partnerských vzťahov, ale aj po ich rozpade, zvyčajne v rámci spoločného obydli. Domáce násilie zahŕňa nielen fyzické a sexuálne formy násilia, ale aj psychické poškodzovanie, sociálne a ekonomické strádanie. Poškodenými bývajú najmä deti, ženy, seniori, alebo iné osoby, ktoré sa zneužívaniu moci nedokážu svojpomocne a náležite brániť (In Mátel, Schavel, 2001, s. 222). Jeden z mýtov o domácom násilí spočíva v tvrdení, že rozvodom alebo rozchodom sa toto násilie automaticky ukončí. Výskumy aj skúsenosť z praxe potvrdzuje pravý opak, teda skutočnosť, že domáce násilie má tendenciu pretrvávať aj po rozvode. Pracovníci v pomáhajúcich profesiách by mali vedieť, že jednou z najčastejších príčin zvýšenia ataku na osobu prežívajúcu domáce násilie je práve vyhľadanie odbornej pomoci a následné opustenie násilníka.

Podľa výskumov zo Spojených štátov je väzba stalkingu na predchádzajúce domáce násilie veľmi vysoká. Niektoré štúdie uvádzajú, že až 81 % obetí ex-partner stalkingu bolo predtým vo vzťahu fyzicky atakovaných a 32 % obetí zažívalo vo vzťahu aj sexuálne násilie. Za dominantný znak tohto typu stalkingu bývalým partnerom je považované zvýšené riziko fyzického násilia (Hofmann – Voss, 2006, In Čírtková, 2008a, s. 28). Podľa výskumov z Nemecka a Veľkej Británie približne 30 až 40 % obetí stalkingu zažilo v minulosti domáce násilie, ktorého sa dopúšťal súčasný prenasledovateľ (Sheridan – Hoffmann, 2005, In Čírtková, 2008a, s. 28). Podľa amerického výskumu Tjadena a Thoennesa (1998) 87 % páchatel'ov stalkingu sú muži. Taliansky Istituto Nazionale di Statistica (2006) uvádza štúdiu podľa ktorej až 50 % žien, ktoré sa stali v dobe trvania vzťahu obeťami fyzického alebo

sexuálneho násillia, bolo rovnakým partnerom po ukončení vzťahu prenasledovaných (In Marvánová-Vargová, 2008, s. 54). K spoločným prejavom domáceho násillia a ex-partner stalkingu podľa Čírtkovej (2008b, s. 49) patria:

- kontrola a prenasledovanie obete;
- úzkostná väzba (prenasledovateľ prejavuje strach o vzťah, nechce žiť bez obete);
- hnev / žiarlivosť;
- „dôkazy lásky“ (prenasledovateľ vyžaduje dôkazy lásky alebo dáva darčeky ako dôkazy lásky);
- zastrasovanie, nebezpečné vyhrážanie;
- sociálna izolácia obete;
- kritika obete (zosmiešňovanie, ponižovanie obete);
- fyzické a sexuálne násillie;
- falošné uzmierovanie;
- vydieranie;
- narcistické potreby násilnej osoby (násilník sám seba idealizuje, vyžaduje rešpektovanie).

Sociálne poradenstvo obetiam stalkingu

Sociálni pracovníci môžu poskytovať poradenstvo obetiam stalkingu na úrovni základného alebo špecializovaného sociálneho poradenstva. Predpokladom ku kompetentnému poradenstvu je základná znalosť daného javu, jeho charakteristických znakov, typológie páchatel'ov a stratégií komplexnej intervencie. Podobne ako v prípadoch domáceho násillia, aj pri stalkingu je aktívna multidisciplinárna a interprofesijná spolupráca (*multi-agency work*) s ďalšími pomáhajúcimi profesiami *conditio sine qua non*. Jednotlivé profesie a inštitúcie môžu byť dôležitými časťami mozaiky komplexnej pomoci, ale len vtedy, ak sú pevne pospájané spoloču (por. Mátel, Schavel et al. 2011, s. 240). Sociálny pracovník môže zohrávať dôležitú rolu ako koordinátor komplexnej pomoci obetiam stalkingu (teda ako case manager), kde môže patriť aj intervencia polície, právna, psychologická a zdravotná pomoc a v neposlednom rade zaangažovanie príbuzných a priateľ'ov klientky do procesu pomoci. Vzhľadom na miesto a formu poskytovania sa poradenstvo obetiam stalkingu môže realizovať:

- ❖ *distančne* – prostredníctvom telekomunikačných technológií cez telefonické alebo internetové linky dôvery;
- ❖ *prezenčne* – priamym kontaktom sociálneho pracovníka s obet'ou stalkingu, a to:

- *ambulantnou formou* – v špecializovaných poradniach (najmä vzhľadom na obeť domáceho násilia v prípadoch ex-partner stalkingu), základné poradenstvo by mali poskytovať všetci sociálni pracovníci na obecných/mestských úradoch, oddeleniach SPODaSk príslušných Úradov práce, sociálnych vecí a rodiny resp. Referátoch poradensko-psychologických služieb týchto úradov;
- *rezidenčnou formou* – najmä v prípadoch komplexnej pomoci obetiam domáceho násilia, ktoré využili dočasné bývanie v zariadení sociálnych služieb (zvyčajne v zariadení núdzového bývania) alebo v zariadení SPODaSK (najmä v krízovom stredisku);
- *terénnou formou* – v prirodzenom prostredí klientky/a, táto forma je najmenej využívaná. Jej rizikom môže byť zvýšenie agresie, ak sa stalker dozvie o návšteve sociálneho pracovníka v domácom prostredí svojej obete, prípadne dôjde k ich priamej konfrontácii.

Poradenstvo obetiam stalkingu môže byť realizované samostatne alebo v rámci komplexnej pomoci obetiam domáceho násilia. Táto môže byť vzhľadom na metódy sociálnej práce realizovaná ako krízová intervencia (najmä v prípadoch eskalovaných prejavov prenasledovania) alebo prípadová sociálna práca resp. v súčasnosti aj ako prípadový manažment (case management). V rámci teoretických prístupov – podobne ako pri domácom násilí – uprednostňujem nedirektívne poradenstvo v duchu prístupu zameraného na osobu (PCA), kde je dôležitým terapeutickým nástrojom vzťah medzi sociálnym poradcom a klientom (por. Mátel, 2009, s. 89).

V prvých štádiách poradenského procesu je pre obeť stalkingu najdôležitejšie, aby cítila, že ju poradca akceptuje a dôveruje rozprávaniu jej vlastného príbehu. V porovnaní s domácim násilím, v prípadoch stalkingu jestvujú zvyčajne aj materiálne dôkazy, ktorými klientka z vlastnej iniciatívy alebo na podnet poradcu, svoje rozprávanie aj zdokumentuje (napr. SMS, e-mail, listy a pod.). Už v etape prvého kontaktu je dôležité, aby poradca v dialógu s klientkou *posúdila riziká* prenasledovania (tzv. risk assessment) na základe foriem a intenzity prenasledovania. Sociálny poradca by mal mať k posúdeniu rizík zručnosti a kompetenciu. V rámci komplexnej pomoci obetiam domáceho násilia, ktorej súčasťou je aj stalking, sa môžu využívať aj štandardizované diagnostické metódy. V Českej republike sa najčastejšie používa diagnostická metóda SARA (Spousal Assault Risk Assessment), ktorá vznikla v Kanade a v Európe ju ako prvú užívali príslušníci švédskej polície. V nedirektívnom poradenstve nejde len o to, aby poradca zistil fakty o prenasledovaní, ale zaujímal sa o vnútorné prežívanie, pocity a vnímanie celej situácie samotnou klientkou.

V rámci diagnostickej etapy sociálnej práce – najmä v špecializovanom sociálnom poradenstve – je potrebné hlbšie zisťovanie príčin vzniku, charakteru a rozsahu stalkingu a jeho širší kontext. Dôležité je v rámci dialógu zistiť, či klientka zažívala násilie v niektorom z posledných partnerských vzťahov. Ak áno, o aké formy násilia išlo (fyzické, psychické, sexuálne, ekonomické, sociálne) a v akej intenzite sa prejavovalo. Sociálny pracovník teda zisťuje, či klientka svojho prenasledovateľa pozná, ďalej dĺžku doby prenasledovania, prejavy a formy obťažovania, a či došlo v ostatnom období k jeho eskalovaniu. V rámci pokračujúceho komplexného hodnotenia rizika sa robí profil rizikovosti prenasledovateľa na strane jednej a profil rizikovosti obete na strane druhej. Podľa Čírtkovej (por. 2007, s. 121) sú vzhľadom na obeť analyzované tri základné okruhy údajov:

- informácie o minulosti obete – napr. predošlé reakcie na stresové udalosti;
- posúdenie aktuálneho psychosociálneho stavu obete – napr. sociálna izolácia;
- odhad budúcich rizikových faktorov u obeti – napr. odmietanie pomoci polície či terapie.

V procese posudzovania zraniteľnosti obete je možné požiť nasledovné otázky (Čírtková, 2007, s. 124): „Pozná sa obeť a agresor veľmi dobre? – Je agresor oboznámený s denným režimom a návykmi obetí? – Sú agresor a obeť stále ešte v priamom kontakte? – Má obeť vyhrážania reálnu možnosť zaistiť si fyzickú bezpečnosť? – Má obeť intenzívny strach až hrôzu z agresora? – Zdieľajú jej obavy aj ľudia v najbližšom okolí obete? – Môže obeť zvýšenou opatrnosťou eliminovať riziko napadnutia? Je obeť schopná predvídať riziko napadnutia a zvoliť účinnú obranu? – Je obeť sama o sebe schopná zastaviť vyhrážanie?“ Na základe dôslednej diagnózy, posúdenia rizika a určenie konkrétnej fázy prenasledovania, sociálny poradca spolu s klientkou uvažujú o stratégii intervencie. V nej je vhodné prihliadať na zásadné princípy práce s obeťami domáceho násilia (por. Mátel – Roman – Štepanovská, 2011), v rámci ktorých môže byť upriamená intervencia k nasledujúcim aktivitám:

❖ *Priorita je ochrana a bezpečie obete.*

- Jedným zo základných odporúčení pre zastavenie prenasledovania je ukončenie všetkých kontaktov so stalkerom, teda *stratégia „nulovej reakcie“*. Pre obeť ide o neľahkú úlohu nereagovať a neodpovedať na akékoľvek sms správy, e-maily či listy. Faktom je, že väčšina stalkerov subjektívne vyhodnocuje akékoľvek reakcie za prejav záujmu a ochotu po udržiavaní vzťahu. Preto sociálny poradca by mal nielen informovať klientku o stratégii „nulovej reakcie“, ale mal by ju povzbudzovať aj k jej dôslednému dodržiavaniu. Tú je v niektorých prípadoch ex-partner stalkingu zložitá

zabezpečiť, najmä ak majú stalker a jeho obeť spoločné deti alebo nevysporiadané spoločné vlastníctvo.

- *Sociálno-právne poradenstvo* – klientku je dôležité informovať o jej zákonných právach, medzi ktoré patrí v súčasnosti aj právo podať trestné oznámenie vzhľadom na nebezpečné prenasledovanie. Vzhľadom na tento účel je vhodné, aby si klienta uchovávala „dôkazový materiál“ (sms, e-maily, korešpondenciu). Informatívne sociálne poradenstvo by malo obsahovať aj upovedomenie klientky o mieste a spôsobe podania trestného oznámenia, vrátane možných rizík. Sociálny poradca by pritom nemal rozhodovať za klientku, či a kedy má trestné oznámenie podať, ale mal by ju sprevádzať k jej vlastnému rozhodnutiu. V prípade jej rozhodnutia podať na páchateľa trestné oznámenie jej môže sociálny pracovník pomôcť sprevádzaním a zabezpečením advokácie.
- *Informovanie o podstate stalkingu* a jeho páchateľoch – porozumenie špecifickým črtám stalkingu pomáha k odbúravaniu strachu z neznámeho.
- V prípadoch, keď v ranej fáze intervencie ešte nepríde k ukončeniu stalkingu a klientka sa vráti do rizikového prostredia, je dôležité, aby spolu so sociálnym poradcom bol vypracovaný *bezpečnostný plán* pre prípady eskalácie násilia.
- ❖ *Mediácia* – ak je stalker známy, možno uvažovať o rozhovore s ním, čo platí prevažne v počiatočných fázach. Odborníci sa však zhodujú v názore, že priamy rozhovor medzi ohrozujúcou osobou a obeťou (terčom) jej útoku, na ktorý sa zamerala, nie je z viacerých dôvodov vhodný. Do úvahy prichádza len rozhovor so stalkerom, ktorý vedie tretia osoba. Vzhľadom na metódy sociálnej práce môžeme použiť najmä mediáciu, kde mediátorom je neutrálna osoba s autoritou. Cieľom takéhoto rozhovoru je zastavenie prenasledovania. Rozhovor môže stalkerovi signalizovať, že prenasledovaná osoba prekonala svoj strach a vyšla so svojím prenasledovaním von. Agresor taktiež môže pochopiť, že jeho správanie je známe a nežiaduce. V optimálnom prípade ponúka rozhovor aj samotnému agresorovi určitú šancu na zmenu (Čírtková, 2007, s. 125).
- ❖ Cieľom intervencie je *posilnenie a zmocnenie klientky* (empowerment), vrátane *straty obáv* pred agresorom a integrovanie traumatických dôsledkov.
 - Klientku je vhodné upovedomiť, že prenasledovanie je ovplyvnené takmer výhradne osobnosťou páchateľa než situačnými faktormi. Z toho vyplýva, že správanie obete má na spustenie prenasledovania malý alebo žiadny vplyv. Dôležitým aspektom procesu uzdravovania je oboznámenie obete, že situácia nevznikla jej vinou, a pomoc v odbúraní falošných pocitov viny.

- Sociálny poradca by mal pomôcť klientke k porozumeniu vlastných reakcií a príznakov.
- Po ukončení kontaktovania zo strany stalkera (zásahom polície, prostredníctvom mediácie) môžu následky prenasledovania zotrvať v duševnej sfére obete. V takom prípade je dôležitá distribúcia klientky k psychológovi vzhľadom na terapiu následkov traumy.
- Cieľom zmocnenia je, aby klientka prevzala kontrolu nad svojím životom a nebola závislá od násilnej osoby (stalkera), ale ani od profesionálneho pracovníka alebo inštitúcie (Mátel – Roman – Štepanovská, 2011, s. 167).

Záver

Sociálne poradenstvo poskytované kompetentnými sociálnymi pracovníkmi a sociálnymi poradcami je integrálnou a dôležitou súčasťou komplexnej pomoci obetiam stalkingu. Táto musí byť multidisciplinárneho charakteru, pričom sociálny pracovník môže zohrávať rolu prípadového manažéra. Prioritami v základnom i špecializovanom sociálnom poradenstve je ochrana a bezpečie obete, ktoré je možné dosiahnuť dôsledným posúdením rizík, voľbou stratégie „nulovej tolerancie“, podaním trestného oznámenia, zostavením krízového plánu, či mediáciou. Sociálni poradcovia by mali klientom sprostredkovať základné informácie o stalkingu, vrátane jeho charakteristických znakov, o jeho formách, dynamike a rozličnej typológii stalkerov. Cieľom komplexnej sociálnej pomoci a poradenstva obetiam nebezpečného prenasledovania je nielen zastavenie útokov stalkera, ale aj celkové posilnenie klientky a nadobudnutie vnútornej istoty bezpečia.

Zoznam bibliografických odkazov

- [1] ČÍRTKOVÁ, L. 2008a. Avizované zločiny, pronásledovaní a domáci násilí. In ZÁHORA, J. (ed.) *Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. ISBN 978-80-88931-96-6, s. 27-31.
- [2] ČÍRTKOVÁ, L. 2008b. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha : Grada, 2008. 160 s. ISBN 978-80-247-2207-8.
- [3] ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. et al. 2007. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : Grada, 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
- [4] MARVANOVÁ-VARGOVÁ, B. – POKORNÁ, D. – TOUFAROVÁ, M. 2008. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. 160 s. ISBN 978-80-86131-76-4.
- [5] MÁTEL, A. 2009. *Naše možnosti pomoci ženám – obetiam domáceho násilia*. Skalica : Alija, 2009. 200 s. ISBN 978-80-970083-1-4.

- [6] MÁTEL, A. – ROMAN, L. – ŠTEPANOVSÁ, M. 2011. Zásadné princípy pomoci osobám prežívším domáce násilie. In: *Politiky a paradigmata sociálnej práce. Co jsme zdědili a co s tím uděláme?* Sborník z konference. Zlín : Univerzita Tomáše Bati, 2011. ISBN 978-80-7318-994-5, s. 164-169.
- [7] MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. et al. 2011. *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava : VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2011. 442 s. ISBN 978-80-8132-009-5.
- [8] MICHALEK, B. 2008. The anti-stalking Act. In ZÁHORA, J. (ed.) *Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. ISBN 978-80-88931-96-6, s. 87-89.
- [9] MULLEN, P. E. – PATHÉ, M. – PURCELL, R. – STUART, G. W. 1999. *A Study of Stalkers*. In *The American Journal of Psychiatry*, August 1999, 156, p. 1244-1249.
- [10] PINALS, D. A. (ed.). 2007. *Stalking: Psychiatric Perspectives and Practical Approaches*. New York : Oxford University Press, 2007. 384 p. ISBN 978-0195189841.
- [11] Zákon NR SR č. 262/2011 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
- [12] Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.

Kontakt

doc. PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD.

Katedra sociálnej práce

VŠ ZaSP sv. Alžbety

Nám. 1. mája 1, 810 00 Bratislava

andrej.matel@gmail.com